

УДК 378.22:378.147

ЛЕСЯ ЛЕБЕДИК
(Полтава)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Автор використовує компетентнісний підхід для визначення основних компетенцій магістра педагогіки вищої школи (загальних і професійних), вимог до його особистості, які мають становити основу змісту підготовки викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури. Це дозволяє застосувати професіографічні методики для визначення готовності магістра педагогіки вищої школи до виконання професійних завдань з проектування власних дидактичних систем.

Ключові слова: компетентнісний підхід, підготовка викладачів вищої школи, проектування, дидактична система, магістратура.

Постановка проблеми. Завдання професійно-педагогічної підготовки магістрів педагогіки вищої школи найчастіше вирішуються шляхом запровадження в навчальний процес інноваційного змісту і технологій навчання. Однак, слід враховувати, що результатом освіти є освіченість і компетентність фахівця. Освіченість людини вимірюється у знаннях і вміннях, компетентність – у компетенціях. Компетенція є здібність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню; те, що породжує вміння; характеристика, яку можна виявити, спостерігаючи за діями, вміннями.

Якість освіти сьогодні прийнято вимірювати не у знаннях і вміннях, а у відповідних до вимог суспільства компетенціях, адже можна бути освіченим але не компетентним – не зможти проявити (мобілізувати) свої знання у конкретній ситуації. Однак, професійна компетентність багатьох викладачів чітко прив'язана до конкретних потреб індустріального суспільства, яке здає свої позиції. Суспільство знання, яке йде на його зміну, в більшій мірі орієнтується на зовнішній світ і йому потрібний інший тип викладача (магістра педагогіки вищої школи) як носія ідей цього суспільства.

Аналіз публікацій з цієї проблеми показує, що якість педагогічної підготовки з урахуванням вимог до професійної компетентності завжди вивчалася дидактикою вищої школи як основна категорія. Узагальнення останніх публікацій, в яких розв'язувалася дана проблема, показало, що увага сучасних дослідників зосереджується здебільшого на розкритті методів і прийомів, які забезпечують підвищення якості педагогічної підготовки фахівців на етапі її функціонування. Щодо пошуку змісту загальних і професійних компетенцій магістра педагогіки вищої школи, то, як показує аналіз психолого-педагогічної літератури, в Україні ця галузь наукових досліджень у наш час лише переживає процес становлення.

Поки залишаються *невирішеними аспектами проблеми* (або слабко вивченими) питання узгодження системи педагогічної підготовки магістрів педа-

гогіки вищої школи із міжнародними професіографічними вимогами до їхніх загальних і професіональних компетенцій.

Тому *метою* статті є визначення основних компетенцій магістра педагогіки вищої школи (загальних і професіональних), вимог до його особистості, які мають становити основу змісту педагогічної підготовки магістрів педагогіки вищої школи.

Зважаючи на зазначене вище, *завданнями дослідження* було: 1) дослідити зміст загальних (ключових) і спеціальних (професіональних) компетенцій магістрів педагогіки вищої школи; 2) сформулювати вимоги до особистості магістра педагогіки вищої школи; 3) застосувати професіографічні методики для визначення готовності магістра педагогіки вищої школи до виконання професійних завдань.

Переходячи до викладу *суті й результатів дослідження*, зазначимо, що загальні компетенції ми розглядаємо як такі, що необхідні людині для соціалізації в реальному житті, а професіональні – для виконання спеціальних функцій. Загальні компетенції формуються у процесі неперервної освіти людини, спеціальні – у процесі професіональної підготовки (професіональної освіти, підвищення кваліфікації, післядипломної освіти, стажування тощо).

Щодо *першого завдання* дослідження, нами з'ясовані основні напрями загальних компетенцій: політичні і соціальні компетенції; компетенції, необхідні для життя у полікультурному суспільстві; комунікативні компетенції; компетенції, пов'язані з появою суспільства інформації; здатність вчитися все життя як основа неперервної підготовки у професійному плані, а також особистому і громадському житті.

Акцент у сучасному суспільстві робиться не просто на компетенціях, а на ключових компетенціях. Ключова компетенція – визначальна компетенція, тому що вона відповідає умовам реалізації, які не є обмеженими чи занадто специфічними, але є у деякій мірі універсальними. Щодо підготовки легко зрозуміти, чому віддають перевагу розвитку компетенцій «широкого спектру», здатних проявити себе у різних ситуаціях і умовах.

На нарадах і семінарах Ради Європи обговорювалися, у тому числі і проблема ключових компетенцій, список яких у контексті підготовки фахівця виглядає таким чином [1]. *Вивчати*: вміти знаходити користь у досвіді; організувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх; організувати свої власні прийоми навчання; вміти вирішувати проблеми; самостійно навчатися. *Шукати*: замовляти різні бази даних; опитувати оточення; консультиватися у експертів; отримувати інформацію; вміти працювати з документами і класифікувати їх. *Думати*: організувати взаємозв'язок минулих і сучасних подій; критично ставитися до різних аспектів розвитку наших суспільств; самостійно протистояти невпевненості і складності; займати позицію в дискусіях і виробляти свою власну думку; бачити важливість політичного і економічного оточення, у якому відбувається навчання і робота; оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, споживанням, а також з оточуючим середовищем; вміти оцінювати твори мистецтва і літератури. *Співробітничати*: вміти співробітничати і працювати в групах; приймати рішення; улагоджувати конфлікти; вміти домовлятися. *Братися за справу*: включатися в проект; бути відповідальним; ввійти в групу чи колектив і внести свій вклад у загальну справу; довести солідарність; вміти організувати свою роботу; вміти користуватися обчислювальними і моделюючими приладами. *Адаптуватися*: вміти викорис-

товувати нові інформаційні і комунікативні технології; довести гнучкість в умовах швидких змін; показати стійкість перед труднощами; уміти знаходити нові рішення.

Цей список ключових компетенцій не є вичерпним і кінцевим. Зі змінами у соціально-економічному житті суспільства і з розумінням тих чи інших загальнокультурних проблем і вирішення протиріч будуть висуватися нові вимоги до ключових компетенцій, які формуються освітою і самоосвітою. Якщо загальні ключові компетенції складають загальнокультурну компетентність будь-якого фахівця, то професійно спрямовані компетенції складають його професійну компетентність і професійну здатність.

Положення про те, що набуття компетенцій базується на досвіді, діяльності студента, ґрунтується на досягненнях теорії навчання (Г.С. Костюк, Ж. Піаже, Л.С. Виготський, Дж. Брунер та ін.). Щоб навчитися працювати – треба працювати, навчитися спілкуванню – спілкуватися, навчитися творчості – брати участь у вирішенні нестандартних, творчих завдань і реальних життєвих проблем. Неможливо привити молоді компетенції, необхідні для побудови демократичного суспільства, в авторитарно керованому університеті, де студенти не мають права вибору власної траєкторії навчання, самостійної мотивації тощо. Набуття компетенцій залежить насамперед від активності студентів, їх активної пізнавальної позиції. Тому необхідні реальні навчальні програми як набори професійних навичок, які є результатом досвіду студентів, набутого у повсякденному житті і роботі. Саме тому у професійній освіті, де є усвідомлений вибір спеціальності, можна залучати студентів до проектування своєї програми навчання.

Щодо *другого завдання* дослідження з формулювання вимог до особистості магістра педагогіки вищої школи задля удосконалення системи педагогічної підготовки магістрів педагогіки вищої школи на основі професійних якостей, зазначимо, хоча розвиток якостей особистості в ході педагогічної підготовки магістрів педагогіки вищої школи важко оцінити, ми намагалися оцінити такі: уміння аргументувати свої рішення і відстоювати їх; уміння використовувати необхідну наукову літературу, довідкові матеріали і нормативні документи; схильність до ризику; чесність, дисциплінованість, ініціативність; уміння керувати колективом і працювати в ньому.

Експерти, якими були професійні педагоги, відмічали, що застосування студентами знань на практиці (кооперативне навчання) допомагає набутти досвід у трьох сферах: викладання, готовність працювати і життєві навички. Готовність працювати має прояв у навичках: роботи у командах, здатних до самоуправління; застосування знань і технологій; здатність планувати; прийняття відповідальності; здатність до критичного мислення; зібраність і самодостатність, працездатність і пунктуальність.

Життєвими навичками є: комунікаційні навички; соціальні навички; здатність досягати консенсусу; вміння брати на себе відповідальність; самоповага; безконфліктність; витривалість; зміцнення цінностей і етики [2].

Виконуючи *третє завдання* дослідження, для визначення готовності магістра педагогіки вищої школи до виконання професійних завдань ми застосували професіографічні методики, адже без конкретного знання професії і професійної діяльності важко давати рекомендації щодо оптимізації підготовки магістра педагогіки вищої школи до професійної діяльності (переважно викладача економіки).

Нагадаємо, що термін «професіографія» походить від латиського «професіо» – «постійний фах, який є джерелом існування» і грецького «графо» – «пишу». Професіографія як процес означає професіографічне дослідження, спрямоване на отримання результату – професіограми. Професіограма – документ, який містить дані про професію, або, як у нашому випадку, про проєктовані зміни і шляхи удосконалення професіональної діяльності.

Серед вимог до фахівця, зокрема магістра педагогіки вищої школи, який працює в системі «людина – людина», сучасна наука виділяє стійкість до стресів і конфліктів. Взаємодія людей, інтеракція – центральна ланка діяльності викладача (тому цю професію відносять до інтерактивних).

Досить великими є вимоги до культури мови, її виразності, точності, багатству модуляцій, інтелектуальної і емоційної насиченості, дикції, гучності, розбірливості тощо. Спеціальне тренування мови було корисним для майбутніх магістрів педагогіки вищої школи.

Особливими є і вимоги до уважності, і не лише як операційно-ділової, а й як морально-психологічної якості особистості, зокрема, до таких форм емоційної уваги, як емпатія, співчуття, чутливість до малопомітних зовні, але важливих внутрішніх змін поведінки, самопочуття, настрою партнера у спілкуванні. Без цього неможливим є індивідуальний підхід у навчанні, вихованні, будь-якій комунікації.

Більш різноманітними і складними є вимоги до емоційно-вольової сфери інтерактивної професії магістра-викладача економіки. Першорядного значення набуває стійкість до неадекватних реакцій на ситуації у професійній сфері. Відомий виховний лозунг «Клієнт завжди правий» для осмислення і реалізації у повсякденній практиці педагога вимагає високої загальної, інтелектуальної і емоційної культури фахівця. Професійно значимими негативними якостями можуть бути властивості нервової системи, особливості темпераменту, психологічні і морально-психологічні риси і властивості особистості. Поряд із професійною компетентністю емоційно-вольова сфера і моральна стійкість значною мірою визначають професійну здатність викладача вищої школи.

Типовим станом під час роботи викладача часто є емоційно-вольова напруга (інколи – напруженість), пов'язана із творчим хвилюванням, відповідальністю, варіативністю ситуацій і їх вирішенням.

Психологічні вимоги до фахівців, які працюють в системі «людина – людина», досить повно досліджені: стійке хороше самопочуття під час роботи з людьми; добре ставлення, чутливість; витримка; вміння стримувати емоції; здатність аналізувати свою поведінку і оточення, розуміти наміри і настрої інших людей; володіння мовою, мімікою, жестами; здатність знаходити спільну мову з різними людьми; вміння переконувати людей; акуратність, пунктуальність, зібраність; знання психології людей. Перешкоджають успіхові професійної діяльності: небажання працювати педагогом, недисциплінованість, лінь, зазнайство, невірноваженість, грубість, неповажне ставлення до людей, невміння і небажання «возитися» з підлеглими, халатність, схильність розгублюватися у складних ситуаціях, боязнь відповідальності, «начальницька аутичність» – невміння вислухати і зрозуміти іншого, у першу чергу – студента.

Всі названі особливості і вимоги значною мірою враховані нами у професіограмі магістра педагогіки вищої школи. Науковою основою професіограми є концепція особистісного і професійного розвитку студента-здобувача ступе-

ню магістра педагогіки вищої школи. Професіограма містить характеристику основних видів професійно-педагогічної діяльності магістра педагогіки вищої школи як педагога: професійна орієнтація і адаптація студентів; діагностика професійної підготовки, вихованості і розвитку студентів; керівництво науковою творчістю студентів; проектування дидактичної системи; дидактичне і методичне наповнення навчання; здійснення навчально-виховного процесу; науково-дослідна діяльність; самоосвіта і підвищення кваліфікації. Зміст професіограми свідчить про широкий діапазон професійно спрямованих видів діяльності магістра педагогіки вищої школи – від професійної орієнтації абітурієнтів на навчання до самоосвіти і підвищення кваліфікації.

Зважаючи на типові професійно-педагогічні завдання діяльності магістра педагогіки вищої школи, ми доповнили професіограму: сприяння появі мотивації навчання студентів; діагностика і прогнозування розвитку особистості і колективу студентів; розробка методики навчання, у т.ч. мережної; керівництво науковою творчістю студентів; формування професійних умінь, навичок і способів діяльності студентів; дидактичне і методичне забезпечення навчання; перевірка й оцінювання поточних результатів засвоєння навчального матеріалу; контроль і оцінювання професійних умінь і навичок студентів; психокорекція професійного розвитку студента; сприяння розвитку самоуправління в групі; професійне виховання, конструювання навчально-виховного середовища.

Наступне доповнення базової професіограми магістра педагогіки вищої школи стосується характеристики значимих професійно-педагогічних умінь: гностичних, дидактичних, виховних, організаційних, комунікативних, загальноекономічних, інформаційних, проектувальних, прогностичних. На нашу думку, доцільно враховувати вміння, які необхідні у процесі спілкування з тими, хто вчиться, з колегами, підлеглими, управлінцями вищих ланок тощо.

Особистісними якостями, яким ми надавали перевагу під час педагогічної підготовки магістра педагогіки вищої школи, є: педагогічна спостережливість, професійна адаптованість, здатність до вольового впливу, соціальна відповідальність, комунікабельність, педагогічний такт, вимогливість, розвинута регуляція емоційних станів, організованість, ініціативність, педагогічний гуманізм, образна і словесно-логічна пам'ять.

Роблячи *висновок*, зазначимо, що досліджений зміст ключових і професіональних компетенцій викладачів вищої школи, сформульовані вимоги до особистості магістра педагогіки вищої школи, професіографічна методика дали змогу визначити зміст, складові напрямів педагогічної підготовки магістрів на основі переважаючих видів діяльності магістра педагогіки вищої школи, типових професійно-педагогічних завдань діяльності педагога вищої школи та його значимих професійно-педагогічних умінь. *Перспективи подальших розвідок* у даному напрямі полягають насамперед у реальній побудові концепції педагогічної підготовки магістрів педагогіки вищої школи з урахуванням досліджених у даній статті вимог до її змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альбуханова-Славская К.А. Стратегия жизни / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Cris Elgood. Handbook of Management Games and Simulation: [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oxfordchallenge.com.

ЛЕСЯ ЛЕБЕДИК.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ ДИДАКТИЧЕСКИХ СИСТЕМ В УСЛОВИЯХ МАГИСТРАТУРЫ

Автор использует компетентностный подход для определения основных компетенций магистра педагогики высшей школы (общих и профессиональных), требований к его личности, которые должны составлять основу содержания подготовки преподавателей высшей школы к проектированию дидактических систем в условиях магистратуры. Это позволяет применить профессиографические методики для определения готовности магистра педагогики высшей школы к выполнению профессиональных задач по проектированию собственных дидактических систем.

Ключевые слова: компетентностный подход, подготовка преподавателей высшей школы, проектирование, дидактическая система, магистратура.

LESYA LEBEDYK.

COMPETENCE APPROACH IN THE TRAINING OF HIGH SCHOOL TEACHERS TO DESIGN AN INSTRUCTIONAL SYSTEM IN MASTER'S DEGREE.

The author uses a competence-based approach to determine the key competencies of master of high school pedagogics (General and vocational), personality requirements that should form the basis of the content of training of high school teachers to design teaching systems in the graduate programs. This allows you to apply professional graphic techniques to determine the readiness of master of the high school pedagogics to perform professional tasks related to the design of their own instructional systems.

The task of vocational teacher training of Pedagogics masters is often solved by introducing innovative content and technology education in the educational process. However, please note that the result of education is education and professional competence. Education is measured in human knowledge, skills, competence – in the competence. Competence is ability, based on knowledge, experience, and values acquired through training; that generates skills, characteristics which can be detected by observing action.

An analysis of publications on this issue shows that the quality of teacher training with the requirements for professional competence always considered didactics of higher education as the basic category. Summary of recent publications with that problem showed that modern research attention focuses mainly on disclosure of methods and techniques that ensure improving the quality of teacher training at the stage of its operation. Regarding the finding content of general and professional competencies of Pedagogics Masters then, as the analysis of psychological and educational literature in Ukraine, this area of scientific research is currently going through the process of formation.

Among the requirements for a professional, including a Master of Pedagogy Higher Education, who works in the system “man – man” Modern science provides resistance to stress and conflict. Interaction between people, interaction – the central link of a teacher (because this profession belongs to interactive).

The demands are pretty big of language culture of expression, accuracy, richness of modulations, intellectual and emotional intensity, diction, volume, legibility etc. Special language training was useful for future masters of pedagogy of higher education.

Concluding we note that the content explored of key and professional competences of high school teachers, formulated requirements for individual Master in Pedagogy, profессиографический technique made it possible to determine the content areas of teacher training components based on prevailing activities of Master in Pedagogy. Prospects for further research in this area are primarily in the actual construction of the concept of teacher training of masters in Pedagogy considering studied in the article the requirements for its content.

Key words: competence approach, training of high school teachers, design, didactic system, Master's degree.